

سر شناسه

: رضا زاد عموزین الدینی، مجید، ۱۳۴۹-

عنوان و نام پدیدآور

: زینب پاشا / مجید رضا زاد عموزین الدینی.

مشخصات نشر

: تبریز: سومر نشر، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری

: ۱۴۴ ص. مصور.

شابک

: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۶۳-۶۸-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت

: کتابنامه: ص. ۱۳۳ - ۱۳۸: همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع

: زینب پاشا.

موضوع

: ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. - آذربایجان.

موضوع

: ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. - سرگذشتنامه.

رده بندی کنره

DSR۱۳۵۳/ز۹۴ ۱۱، ۷

رده بندی دیویی

۹۵۵/۰۷۵۰۹۲

شماره کتابشناسی ملی

: ۱۳۴۶۲

زینب پاشا

نویسنده: مجید رضا زاد عموزین الدینی

ناشر: سومر نشر

چاپ اول برای ناشر (سوم) / ۱۳۹۴

۱۴۳ صفحه/ قطع رقعی/ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۶۳-۶۸-۵

مرکز فروش: تبریز- اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه	۷
بخش اول: زادگاه زینب پاشا و مختصری در مورد منزلت زن در میان ترکان	
فصل اول: محله عموزین الدین زادگاه زینب پاشا	۱۲
فصل دوم: نگاه به منزلت زن در میان ترکان	۲۳
فصل سوم: بایگاہ زن در دیدگاه فردوسی	۴۲
فصل چهارم: مختصری از نقش زنان آذربایجان در انقلاب مشروطه	۴۵
بخش دوم: زینب پاشا نقش‌های در جنبش تنباکو	
فصل اول: زینب پاشا	۵۲
فصل دوم: علل قیام زینب پاشا	۵۹
فصل سوم: برخی یاران زینب پاشا در جنبش تنباکو تبریز	۶۲
فصل چهارم: زینب پاشا در جریان نهضت تنباکو	۶۹
بخش سوم: بحران نان در تبریز و قیام زینب پاشا در این دوران	
فصل اول: بحران نان و برخی اقدامات زینب پاشا	۸۰
فصل دوم: زینب پاشا و مصادره انبار میرزا عبدالرحیم قائم مقام	۸۴
فصل سوم: گزارش سیسیل وود (Cecil G. Wood) سرکنسول انگلیس در مورد جنبش نان تبریز	۹۷
فصل چهارم: زینب پاشا و «نظام‌العلمای دیبا»	۱۰۵
فصل پنجم: حمله زینب پاشا و یارانش به خانه نظام‌العلماء	۱۰۹
بخش چهارم: عاقبت زینب پاشا و یاد وی در میان مردم	
فصل اول: زینب پاشا و سفر کربلا	۱۲۶
فصل دوم: زینب پاشا در تاریخ شفاهی اهالی محله عموزین الدین	۱۳۰
منابع	۱۳۳
فهرست اعلام اشخاص	۱۳۹

تاریخننگاری حاکم بر اکثر دوره‌های تاریخی در ایران قبل از مشروطه؛ متوجه شخص پادشاه و دربار وی بوده و بیشتر به شرح حوادث و رویدادهایی می‌پرداخته که فرمانروایان و سرداران جنگی به نوعی در آنها دخیل بوده‌اند. در این نوع تاریخننگاری‌ها مسایل اجتماعی، فرهنگی و خصوصاً توجه به مسایل مربوط به زنان به ندرت مورد توجه قرار می‌گرفته و به عبارت دیگر منابع تاریخی در اکثر این دوره‌ها در مورد زنان و نقش آنان در تاریخ تقریباً چیز زیادی نگفته‌اند؛ بدیهی است که مسایل فوق از جمله دشواری‌های مطالعات تاریخی راجع به زنان در بررسی‌های تاریخی این مرز و بوم بوده است.

از طرفی، به گفته دکتر رضا براهنی؛ تاریخ ما، به شهادت خودش، در طول قرن‌ها، تاریخی متناظر بوده است؛ یعنی تاریخی بوده است که همیشه مرد؛ ماجراهای مردانه؛ زور و محاربه و عدل و عطف‌های مردانه؛ نیکی‌ها و بدی‌ها؛ محبت‌ها و پلشتی‌های مردانه بر آن حاکم بوده‌اند. مرد از نظر بزرگ‌ترین مورخ ایران یعنی ابوالفضل بیهقی، بزرگ‌ترین عنصر سازنده‌ی تاریخ است و به همین دلیل هر کجای تاریخ وی را که ورق بزنید، اعمال مردانی را می‌بینید که در حال ساختن یا نابود کردن چیزهایی هستند. در این چیزها همه عناصر تاریخی هستند.^۱

اما «در لابه‌لای قرون متمادی این تاریخ؛ تنها به یک عنصر استثنایی از لحاظ اهمیت و قدرت زن برمی‌خوریم و آن دوران مغول است که می‌توان آن را تاحدودی عصر برابری زن با مرد خواند؛ این جریانی است که با عین به ایران آمد و با مغول از ایران رخت بربست. هیچگاه زن در این سرزمین تا حد این دوره، توانایی و قدرت و احترام نداشته و در کار حکومت دخیل و سهیم نبوده

است... در دوران استیلای عنصر ترک بر ایران که پیش از هجوم مغول در حدود دو قرن و نیم به طول انجامید، از لحاظ شباهت فوق‌العاده‌ی آداب و رسوم و سنت‌های قبیله‌ای ترک و مغول؛ به اهمیت و قدرت سیاسی زن برمی‌خوریم. این مسئله سبب ایجاد زمینه‌ای موافق و مساعد در ایران برای او در زمان حکومت بعدی می‌گردد.^۱

در هر حال با تأمل در گفته‌های دکتر بیانی؛ به اهمیت و نقش والای زن در میان ترکان و مغولان پی می‌بریم، امری که می‌توانسته تأثیر مثبتی در جامعه ایران در رابطه با اهمیت و منزلت زن بر جای بگذارد.

یکی از زنانی که از ادر ایجان، این خطه ترکان ایران^۲ در دوران معاصر به پا خاسته و همراه با ایران زن مرد، برگ‌های زرینی را به صفحات تاریخ این مرز و بوم افزوده؛ «زینب‌پاشا» این روزگار لایحه‌ای تاریخ معاصر آذربایجان می‌باشد.

گفتنی است که شرح حال زینب‌پاشا و بعضی اقدامات وی که در برخی حوادث و وقایع اواخر دوران ناصرالدین شاه و ایام سلطنت مظفرالدین شاه؛ تأثیرگذار بوده، موضوع این کتاب است که متأسفانه باید اذعان نمود که بنا بر سنت تاریخ‌نگاری حاکم بر این سرزمین؛ در مورد آن زن قهرمان نیز با کمبود منابع و اطلاعات جامع مواجه هستیم. تا جایی که تاکنون در مورد این زن قهرمان؛ «کتاب مستقل علمی» به نگارش درنیامده بود؛ فقط با مقالات و گفتارهای نویسندگانی مواجه می‌شدیم که اکثر آنها نیز نوشتن‌های خود را

۱ - بیانی (دکتر شیرین بیانی)، ۱۳۸۲ (زن در ایران عصر مغول)، صص ۸ - ۷.

۲ - این اصطلاح را از نوشته «ژاک دومرگان» (J. Demoragan) دانشمند معروف و رئیس هیئت علمی فرانسوی در حفاری‌های باستان‌شناسی ایران استفاده کرده‌ام؛ آنجا که می‌نویسد: «آذربایجان به معنای صحیح کلمه سرزمین ترک‌های ایران است».

بنگرید: «دومرگان، ۱۳۳۸، ج. ۱، (هیئت علمی فرانسه در ایران مطالعات جغرافیایی)، ترجمه دکتر کاظم ودیعی، انتشارات چهر، تبریز، ص ۳۷۰».

براساس مقاله ارزشمند و تحقیقی آقای عبدالحسین ناهیدی آذر به نگارش درمی‌آوردند.

و به استثنای یکی دو تا از این مقالات؛ به ندرت در میان آنها مطالب جدیدی دیده می‌شد.^۱

در این نوشته که شاید بتوان آن را «نخستین کتاب مستقل تحقیقی در مورد زینب‌پاشا» دانست، سعی شده که مطالب و منابع و گفتارهایی که تاکنون در مورد این زن قهرمان مورد بررسی قرار نگرفته‌اند، نیز مجال مطرح شدن بیابند که از جمله این موارد می‌توان به گزارشات «سیسیل وود» (Cecil. G. Wood) سرک‌سور وقت انگلیس در تبریز و یا اطلاعات شفاهی که از محله و زادگاه این زن قهرمان جمع‌آوری و مکتوب گردیده و یا به برخی مطالب دیگر در این زمینه اشاره نمود.

به هر حال زینب‌پاشا این زن اسطوره‌ای آذربایجان؛ زنی تاثیرگذار و نام‌آور در دوره و زمانه‌ی خویش و حس‌وحال می‌شده؛ شیرزن مبارز و فداکاری که مانند وی در تاریخ ایران بندرت یافت می‌شود، جای تاسف بسیار است که این زن قهرمان با چنین خصوصیتی از رشادت و شجاعت و مردمداری، در لابلای تاریخ مذکر ما گم شده و آن طور که شایسته بوده تاکنون حق وی ادا نشده است.

این که در آن شرایط اجتماعی عصر قاجار زنی بوده‌اند که در مسایل سیاسی و اجتماعی زمان خود دخالت مستقیم نمودند، حتی به ندرت پیش‌روتر از

۱ - مقاله ارزشمند آقای عبدالحسین ناهیدی آذر در مورد «زینب‌پاشا» نخست به عنوان بخشی از کتاب «زنان ایران در جنبش مشروطه»، ۱۳۶۰، صص ۵۴ - ۴۱، به چاپ رسیده بود. این مقاله اخیراً نیز توسط ایشان در کتاب «سه مبارز مشروطه»، صص ۱۴۹ - ۱۲۹ همراه با شرح زندگانی و مبارزات دو قهرمان دیگر آذربایجان، یعنی «امیرحشمت نیساری» و «میرزاتورال‌خان یکانی» دوباره چاپ شده است. وی در مقدمه کتاب مذکور در این زمینه می‌نویسد: «نوشته‌ای که در پیش رو دارید، در حقیقت مجموعه سه مقاله جداگانه‌ای است که به مرور در طی چند سال گذشته، در نشریات تبریز چاپ شده‌اند. همین مقالات اکنون با تجدیدنظرها و حذف و افزودنی‌ها بار دیگر در این دفتر منتشر می‌شوند...» «سه مبارز مشروطه»، ۱۳۸۴، ص ۵.

مردان روزگار خود دست به قیام می‌زده و با پلیدی‌ها و ناعدالتی‌ها مبارزه می‌کردند؛ خود از مسایل قابل تأمل و رشک‌برانگیز تاریخ معاصر آذربایجان و خصوصاً شهر تبریز که در همه زمینه‌ها در طول تاریخ این خطه حرفی برای گفتن داشته؛ محسوب می‌گردد...

در خاتمه؛ این کتاب را تقدیم به مادرم و تمام مادران و دختران فداکار آذربایجان می‌نمایم که در طول تاریخ این خطه، نشان داده‌اند که هر یک در مواجهه با مسایل و مشکلات طاقت‌فرسا؛ خود «زینبی» بشمار می‌آیند و همچنین از هر سرم‌صدیقه طالبی که در بازخوانی این مطالب و بیان نکته‌هایی سودمند می‌آید؛ نموده و به عبارت دیگر در نوشتن این کتاب یار و یاورم محسوب می‌شدم. کمال تشکر را دارم.

«تبریز - ۱۳۸۷»

«مجید رضازاد عموزین‌الدینی»